

діяльності постійних поліцейських комісій щодо розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських може бути врегульований підзаконним нормативно-правовим актом МВС або Кабінету Міністрів України.

Список використаних джерел:

1. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку від 17.12.1979: Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_282
2. Европейский кодекс полицейской этики (Рекомендация Rec.(2001)10 Принята Комитетом министров Совета Европы 19 сентября 2001 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://polis.osce.org/library/f/2687/1492/CoE>
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради, 2015. – № 40-41. – Ст.379.
4. Висновок Комісара Ради Європи з прав людини щодо незалежного й ефективного розгляду скарг на дії поліції, CommDH (2009), 12 березня 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1417857>.
5. Ерік Сванідзе Ефективне розслідування фактів жорстокого поводження: Керівні принципи застосування європейських стандартів. – К.: <<К.І.С.>>, 2009. – 144 с. С. 96-97

Завальний Андрій Миколайович,
завідувач кафедри теорії держави та
права НАВС, кандидат юридичних
наук, доцент

ПЛЮРАЛІЗМ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДЕФІНІЦІЇ ЮРИДИЧНОГО ФАКТУ

Юридичні факти є традиційним об'єктом уваги дослідників, як мінімум, із часів відомого німецького правознавця і державного діяча Фрідріха Карла фон Савіньї. Разом з тим, останнім часом наукова увага до цього явища знизилася, хоча в умовах нових підходів до правового регулювання, ускладнення та урізноманітнення соціального життя, взаємопроникнення (інтеграції) його різних сфер, стирання меж між ними, формування нових сфер, зокрема, інформаційної сфери (віртуального простору) та інше потребує оновлення традиційних поглядів на юридичні факти.

Окрім того, розвиток наукового осмислення юридичних фактів не можливе без розробки відповідного понятійно-категоріального апарату. Інтеграція вітчизняної юридичної науки з зарубіжною наукою, як й інтеграція вітчизняного права у європейський та світовий правовий простір, потребує виходу за межі не тільки вітчизняної (чи пострадянської) доктрини юридичних фактів, а й враховувати досвід інших країн.

Середовищем, з якого походять юридичні факти, є саме життя. Юридичні факти – це не випадкові ізолювані явища, а результат життєдіяльності соціуму, який був закріплений правовою нормою. Також в подальшому необхідно врахувати, що життєдіяльність соціуму можна розглядати у двох аспектах: сутнісному і пізнавальному. У першому випадку мова йде про елемент об'єктивної соціальної дійсності, а в другому – про компонент емпіричного знання, що відбиває об'єктивні процеси і явища соціального життя.

Якщо ж вести мову про дефініцію юридичних фактів то її завдання полягає у тому, щоб розкрити зміст цього поняття шляхом вказівки на основні, найістотніші ознаки предмету, який досліджується, та властивості, які відрізняють його від інших соціальних явищ і виділяють з числа правових.

Дослідження дефініції юридичного факту характеризується багатоваріантністю підходів. Водночас дискусія з цієї проблеми перебуває на тій стадії, коли сторони, що сперечаються, висловили максимальну кількість аргументів, але не дійшли до загального рішення. Так, в науковій та навчальній юридичній літературі досі немає єдиного погляду з приводу поняття юридичного факту.

В сучасній доктрині юридичного факту загальнопоширеною думкою більшості науковців – серед яких і академік В.В. Копейчиков – є визначення юридичних фактів як конкретних життєвих обставин, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правових відносин [1, с. 193]. Таке визначення на сьогодні найпоширеніше і, безумовно, в основі своїй правильне. У будь-якому випадку в нього набагато більше прихильників, ніж противників. Але слід зазначити, що в українській юридичній літературі існують й інші точки зору. Професор П.М. Рабінович тлумачить юридичний факт як передбачену гіпотезою правової норми або ж зумовлену конкретно-історичними принципами об'єктивного юридичного права конкретну обставину, з настанням якої виникають, змінюються або припиняються правові відносини [2, с. 159]. Б.І. Сташків дійшов висновку, що юридичні факти – це конкретні обставини (факти, явища) реальної дійсності, які породжують передбачені нормами права правові наслідки [3, с.

7]. Угорський вчений А. Тамаш вважає, що юридичний факт утворює суб'єктивне право і є причиною правовідносин [4, с. 46].

Необхідно звернути увагу і на науковий пошук визначення юридичного факту в галузевих науках. Зокрема, Т.А. Сінцова вважає, що юридичні факти в державному праві – це ті явища реальної дійсності, які приводять норму цієї галузі права в рух, викликають її застосування, *реалізацію* (додано мною. – А.М.), перетворюючи суб'єктів державного права на суб'єктів конкретних державно-правових відносин [5, с. 121-126].

Адміністративні юридичні факти – це конкретні життєві обставини, передбачені гіпотезою адміністративно-правової норми, що породжують виникнення, зміну чи припинення правовідносин [6, с. 587].

Цивілісти, безпосередньо О.О. Красавчіков [7, с. 28] та В.А. Тархов [8, с. 210] вважають, що юридичні факти – це реальні обставини, з якими норми права пов'язують юридичні наслідки.

Л.В. Солодовник робить висновок про те, що юридичні факти трудового права – це конкретні обставини реальної дійсності, з якими норми трудового права пов'язують настання юридичних наслідків, тобто виникнення, зміну, припинення трудових та суміжних з ними правовідносин, окремих прав та обов'язків суб'єктів у межах цих правовідносин, встановлення інших правових наслідків [9, с. 11].

На думку М.І. Поліщука, юридичний факт в кримінально-виконавчому праві – це конкретні життєві обставини, що передбачені нормами права, які за волею суб'єкта або поза його волею приводить в динаміку виправно-трудова правовідносини [10].

Під юридичними фактами в сімейному праві розуміють фактичні обставини, з наявністю або відсутністю яких норми права пов'язують настання передбачених в них юридичних наслідків [11].

Наведений аналіз галузевого різноманіття визначення юридичного факту фактично відображає основні доктринальні підходи до цієї дефініції в теорії права тому мабуть слід відмітити часткове невиконання своєї методологічної функції загальною теорією держави та права, що виражається у відсутності чіткого і достатньо універсального загальнотеоретичного поняття яке вона повинна давати. Але також слід врахувати, що коли юридичні факти досліджуються в різних галузевих науках, в яких вони набувають своєрідних інтерпретацій, зберігаючи загальне й комплексне або загальноюридичне наукове осмислення, юридичні факти не можуть бути обмежені тільки підходами однієї з юридичної наук, навіть теорії держави та права, тим більше, що остання переважно переймалася проблемами юридичних фактів в контексті домінуючих в різні часи базових теоретичних підходів, конструкцій тощо, що накладає певне специфічне забарвлення на визначення і характеристику юридичного факту. Тобто сьогодні поле дослідження юридичних фактів повинно стати міждисциплінарним.

Отже не ставлячи перед собою мету дати вичерпний перелік наявних інтерпретацій юридичних фактів, ми виокремлюємо лише ті з них, які в певній мірі різняться за своїм підходом [12]. Щоб глибше зрозуміти, що роз'єднує авторів названих дефініцій, необхідно з'ясувати, що їх об'єднує. Останнє повинно стати тією основою, на якій можна будувати подальший хід міркувань.

Як будь-яка категорія соціально-правової дійсності юридичний факт має матеріальну і нормативну (формально-юридичну) складові. Матеріальна складова даного явища така, що юридичні факти – це явище об'єктивної реальності, а нормативна складова полягає у тому, що це не просто фрагменти дійсності, а такі, які можуть бути піддані юридичній оцінці (кваліфікація на основі норми права) в процесі дії механізму правового регулювання. До речі, саме сполучення слів «юридичний» і «факт» в дефініції «юридичний факт» вже наводить нас на думку про нормативну та матеріальну складову адже «юридичний» підкреслює юридичний зв'язок з правом, а «факт» привертає увагу до об'єктивної реальності.

Неоднозначною є точка зору професора С.А. Зінченка щодо назви досліджуваного явища, який в своїй монографії навіть ставить під сумнів доцільність етимологічного визначення юридичного факту саме юридичним фактом: «... вольовий акт¹ міг бути названий іншим терміном, ніж «юридичний факт». Враховуючи його сутнісну роль в правовому регулюванні, це поняття не зовсім підходить. Бо в етимологічному значенні факт характеризується нейтралітетом порівняно з навантаженням, яке бере на себе вольовий акт, що породжує права і обов'язки. Вочевидь, виникнення, зміна, припинення правовідносин пов'язано з більш загальним фрагментом права. Таким є вольовий юридичний акт.» [13, с. 16]. А також теза, що «... юридичні факти які породжують, змінюють або припиняють окремі правовідносини, завжди виступають в якості вольових актів. У тих випадках, коли процес правового

¹ На с. 14-16 монографії «Юридичні факти в механізмі правового регулювання» С.А. Зінченко наводить ряд аргументів на користь думки, що з легкої руки Ф.К. Савінї юридичним фактом був названий, вольовий акт, що закріплює сутність суб'єктивного права. Юридична думка протягом століть чомусь надавала перевагу термінологічному значенню «юридичний факт» завдаючи збитку його справжньому значенню та призначенню.

регулювання породжується подіями, останні виступають лише матеріальними умовами, передумовами, не входять в такому вигляді в юридичний факт» [13, с. 16].

Наведена точка зору, яка хоча і містить цікаву авторську позицію та її аргументацію, нами не поділяється в силу того, що юридичні факти за спрямуванням волі на юридичні наслідки, окрім поділу на юридичні акти, поділяються на юридичні вчинки та результативні дії, а не враховувати останні та називати в такому випадку всі юридичні факти вольовими юридичними актами буде не вірним. Тому в силу останнього аргументу необхідно все ж таки пристати на точку зору Ф.К. Савіної стосовно назви явища, що визначається саме як «юридичний факт» але звичайно з певним уточненням.

У вище наведених та інших дефініціях юридичного факту спостерігається його термінологічна багатоманітність визначення матеріальної складової. Це «обставини», «обставини, вчинки, стани», «фактичні обставини», «життєві обставини», «конкретні обставини», «конкретні життєві обставини», «обставини або життєві факти», «життєві факти», «конкретні життєві факти», «конкретні життєві ситуації», «явища реальної дійсності», «життєві факти певного виду або комплекс таких фактів», «події й дії» [12, с. 27]. Кожний автор визначає першу частину категорії юридичного факту на свій розсуд, виділяючи один з її аспектів. В принципі, це не є чимось хибним, недопустимим але, на нашу думку, звичайно потребує упорядкування. При цьому слід виділити думку Г.В.Ф. Гегеля про те, що «чим багатший предмет, що визначається – тобто чим більше різних сторін представляє він для розгляду, тим більш різними можуть бути висунуті на їх основі визначення». Багатоманітність різних формул матеріальної складової поняття юридичного факту – показник багатомірності, складності явища, багатства притаманних йому властивостей і якостей, серед яких, однак, повинно бути все-таки головне, основне, найбільш істотне, узагальнююче.

Тому доречним буде звернення до Великого тлумачного словника української мови, що дозволить внести певні корективи враховуючи етимологічні властивості відповідних слів. Зокрема, *факт* – це дійсна, не вигадана подія, дійсне явище; те, що сталося, відбулося насправді; реальність, дійсність; те, що об'єктивно існує [14, с. 1526]. *Явище* – це будь-який вияв змін, реакцій, перетворень і т.ін., що відбувається в навколишньому природному середовищі ... // філос. зовнішній вияв сутності предметів, процесів; безпосереднє відбиття речі в почуттєвому сприйнятті [14, с. 1645]. *Обставина* – це явище, подія факт і т.ін., що пов'язані з чим-небудь, супроводять або викликають що-небудь, впливають на щось. 2. Сукупність умов, за яких що-небудь відбувається [14, с. 819]. Наведені інтерпретації, на нашу думку, дозволяють зробити висновок, що середовищем походження юридичних фактів є саме життя, всі вони є в першу чергу обставинами. Крім того, доповнення цієї матеріальної складової частинкою соціальною (соціальний, -а, -е. 1. Пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві; суспільний, громадський. // Породжений умовами суспільного життя, певного середовища, ладу. // Існуючий у певному суспільстві. // Здійснюваний у суспільстві [14, с. 1360].), на нашу думку, дозволить говорити про всебічність, повноту явища, що досліджується.

Саме соціальні обставини виступають матеріальною умовою, передумовою і в такому вигляді мають входити до юридичного факту, а вольовий акт дійсно може передувати соціальним обставинам. Але вольовий акт (а до нього інтерес) обов'язково має бути виражений, «вплетений» в соціальні обставини. Саме ця ознака, на нашу думку, повинна знайти відображення у загальній дефініції юридичного факту.

Розуміння під матеріальною складовою юридичного факту конкретної соціальної обставини з якою норма права пов'язує правові наслідки, міцно поєднує юридичний процес з рухом фактичних суспільних відносин, дозволить акцентувати увагу суб'єктів права на ретельному аналізі явищ реального життя, націлить юридичну науку на пошук матеріального коріння правової форми.

Також, необхідно констатувати, що юридичний факт, з одного боку – це конкретна соціальна обставина як підстава виникнення правовідносин, а з іншого – це правова модель (у формі вироку, рішення суду, різних правових актів і т.п.), яка виконує таку ж функцію.

Тому можна говорити, що намітився диференційований підхід до поняття юридичного факту, коли розрізняються самі явища та їх юридичні моделі. Якщо перше розуміння юридичного факту широко поширене в науковому ужитку, то друге введене досить недавно. Підставою виділення факту-моделі, на думку В.М. Синюкова, є те, що він служить юридичним відбитком реального явища (наприклад, вирок суду), причому цей факт-модель повинен знаходитись в закономірному причинному зв'язку зі своїм корелятом в об'єктивній дійсності (наприклад, злочином), а також і те, що він виконує функції юридичного факту (реальної події або дії). Відповідно виділяються ознаки, на підставі яких проводиться розрізнення реального явища і відповідного йому юридичного факту:

- поняття юридичного факту як абстрактної категорії, на відміну від самої події, є явищем похідним;
- реальне явище і факт-модель мають різні способи формування: перше є частиною середовища, фрагментом дійсності, друге – їх відбитком, продуктом розумової діяльності;

– існування того або іншого не завжди співпадає в часі: реальна подія або дія може виникнути та припинитися, а факт її існування іноді встановлюється значно пізніше, в результаті спеціальної процесуальної діяльності [15, с. 115].

Крім того, утворюючи факт-модель, потрібно мати на увазі, що він містить ознаки не лише зазначених соціальних обставин, а й ознаки, які не входять до структури даного явища. Як слушно підкреслювалось у юридичній літературі, зв'язок факту і правових наслідків відрізняється низкою специфічних ознак:

– зв'язок суб'єктивний за своїм походженням, оскільки ґрунтується на нормі права, а інколи – на правозастосовному акті;

– гарантується системою юридичних засобів;

– за своїм змістом має впорядковуючий та регулюючий характер;

– зумовлений об'єктивними закономірностями і тенденціями суспільного розвитку [16, с. 16].

У подальшому виникає справедливе питання: чому ті чи інші соціальні обставини (об'єктивно-реального буття світу) в часі, просторі, русі складають вихідні дані, відповідний матеріал, належним чином оформлений юридичним фактом? У науковій літературі є точка зору про те, що юридичні факти тому і юридичні, що передбачені нормами права у ролі таких [17, с. 28]. Досить однозначно цього приводу висловився російський вчений В.І. Сінайський: «юридичний факт є поняттям чисто юридичним. Сама по собі ніяка обставина не може викликати юридичні наслідки, якщо за такою обставиною право не визнає властивостей викликати ці наслідки» [18, с. 143].

Проте це положення виключає можливість правового змісту самих цих фактів та наводить на думку про те, що норми права роблять соціальні факти юридичними. Це не так і, у даному випадку, слід погодитись з аргументацією А.П. Дудіна, що норма права може виражати в певній формі юридичну якість тих або інших соціальних фактів (що вона і робить), але не може надавати їй, наділяти самі факти цією якістю, тому що ця якість притаманна самим предметам або явищам. В свою чергу, О. Аюєва підкреслює, що право не створює юридичних фактів, воно бере участь у їх «зародженні», вплітаючись у тканину основи правовідносин [19, с. 67]. Також у А.П. Дудіна знаходимо і відповідь на поставлене питання: юридичні факти – це форми життя правового буття, які переломлюються або віддзеркалюються в правовій свідомості. Той або інший юридичний факт, як момент правового буття, є безпосереднім вираженням *інтересів* (курсив наш. – А.М.) людей, суб'єктів правовідносин, а правові норми, суб'єктивні права та обов'язки – опосередковане вираження цих інтересів [20, с. 106]. Загальновідомо, що саме інтерес «скріплює членів громадянського суспільства». Інтерес завжди обумовлений динамікою мотивів та потреб суб'єкта, так і з характером форм і засобів засвоєння дійсності, якими він володіє. Тому не випадково такі науковці як Р. Ієрінг, М.М. Коркунов, С. Муромцев звертаються до категорії інтересу. Так, М.М. Коркунов висловив думку, що «юридичне значення присвоюється лише тим фактам, які можуть служити ознакою або причиною наявності певних *інтересів* (курсив наш. – А.М.), або їх зміни та зникнення» [21, с. 203]. Не підлягає сумніву, що виникнення юридичного факту завжди викликане певним інтересом, який служить потужним фактором перетворення дійсності. Але це не означає, що юридичний факт та інтерес – ідентичні категорії. Інтерес як усвідомлена потреба є передумовою юридичного факту. Відомо, що інтерес передує правам і обов'язкам незалежно від того, чи знаходить він пряме закріплення в законодавстві, чи просто підлягає правовому захисту з боку держави. Як категорія «до правова» інтерес сприяє формуванню правової настанови особи.

Отже, слід наголосити на тому, що виділення тих чи інших соціальних обставин в якості вихідних даних, відповідного матеріалу який належним чином оформлюється юридичним фактом в першу чергу пов'язане з її значенням для суб'єкта права та викликане певним інтересом. Який в подальшому знаходить своє пряме закріплення в правах і обов'язках.

Досліджуючи наведені та інші дефініції юридичного факту необхідно зазначити, що соціальні обставини в часі, просторі, русі як звичайні факти доволі об'ємні, вони виражають спосіб життя людей, спосіб їх існування, суспільне буття. Тобто, реально існуючі факти як життєві обставини (суспільні відносини) складають вихідні дані, відповідний матеріал, що належним чином оформлений юридичними фактами [22, с. 18]. Таким чином, визначення соціальних обставин в якості юридичних фактів здійснюється в процесуальній формі шляхом прийняття нормативно-правових актів. Складність цього процесу полягає у тому, щоб максимально врахувати ключові аспекти соціальних обставин в часі, просторі, русі та узагальнено сформулювати їх в інтересах суспільства та держави. А враховуючи, що позитивне право як наявна об'єктивна реальність є таким продуктом думки і волі людей, який опредмечений, втілений в ціннісній формі і, внаслідок цього, піднесений до такого ступеню «твердої реальності», яка перетворює його в особливе соціальне буття – стійке, суворо визначене [23, с. 117], а також те, що людина – квантова система, для якої характерний дуалізм (людський організм – це одночасно фізичне тіло та вольова структура (духовне

тіло) [24, с. 17-19], слід наголосити, що юридичний факт необхідно розглядати як форму знання, що відображає соціальні обставини. Тобто під юридичним фактом розуміють індивідуальну юридичну модель соціальних обставин, яка зафіксована певним юридичним способом (в вироках, рішеннях судів, правових актах і т.п.). Об'єктивуючись в юридичних фактах, знання немов застигають, бо представлені на момент прийняття нормативно-правового акту, а будучи включеними до нього перестають розвиватися як знання. При цьому слід врахувати, що правові знання, як і наукові знання взагалі, не однорідні з точки зору їх «виходу» в практику. Існує якби два основних потоки знань: а) з безпосереднім виходом в практику (знання що використовуються для конкретних потреб правотворчості та правозастосування); б) з опосередкованим «виходом» в практику (мова йде про пізнання об'єктивно-закономірного і суттєвого в державі та праві, яке необхідне для вироблення нових практичних знань, тобто про розробку теорії та методології в цілому). Специфіка поняття юридичного факту полягає у тому, що воно дає знання для обох потоків, відображає різні типи знань, теоретичні та практичні.

Модель юридичного факту закріплюється в юридичній нормі (або декількох нормах). «В практиці застосування правових норм, – відмічав П.О. Недбайло, – встановлення фактичної гіпотези (фактичного складу) зливається з встановленням гіпотези норми і, навпаки, аналіз гіпотези правової норми, що встановлена законодавцем, зливається з аналізом фактичного складу». Разом з тим між гіпотезою і моделлю факту не слід ставити знаку рівності. Гіпотеза – елемент правового припису, що пов'язаний з іншими елементами – диспозицією або санкцією. Не співпадають вони і за обсягом – модель складного юридичного факту (фактичного складу) може бути закріплена в гіпотезах декількох юридичних норм [25, с. 67].

Наведене уможливує окреслити матеріальну складову юридичних фактів:

- конкретні, індивідуальні;
- несуть у собі інформацію про стан суспільних відносин, що входять до предмета правового регулювання;
- певним чином виражений зовні або дозволяють констатувати відсутність зовнішнього прояву;
- складаються з наявних або відсутніх соціальних обставин.

Враховуючи викладене, можна окреслити першу частину (матеріальна складова) визначення юридичного факту – це конкретні соціальні обставини які мають значення для суб'єкта права в зв'язку з реалізацією його потреб та інтересу.

До ознак, що характеризують нормативну складову юридичного факту відносять обставини:

- безпосередньо або опосередковано передбачені нормою права;
- зафіксовані у встановленій законодавством процедурно-процесуальній формі. Більшість юридичних фактів мають правове значення, як правило, лише у тому випадку, коли вони належним чином оформлені і посвідчені (у вигляді документів, довідок, журнального запису тощо);
- викликають передбачені нормами права юридичні наслідки [26, с. 421].

Відносно останньої ознаки юридичній літературі сформулювалося два підходи щодо ролі юридичних фактів: перший – вузький (коли вважають, що юридичні факти лише породжують виникнення, зміну та припинення правовідносин [27, с. 208]) та другий – широкий (обставини, із настанням яких норми права пов'язують будь-які юридичні наслідки, а не тільки виникнення, зміну чи припинення конкретних правовідносин; з настанням тих чи інших фактів пов'язана не лише участь суб'єкта права у правовідносинах, а й саме набуття або виникнення правосуб'єктності [28, с. 379]). При вузькому підході не охоплюються ті правові ситуації, за яких юридичні факти спричиняють наслідки, які не втілюються у правовідносинах, тому, на нашу думку, більш обґрунтований є широкий підхід.

Узагальнюючи ознаки юридичного факту та дослідження його дефініції вважаємо можливим визначити юридичний факт наступним чином: **юридичний факт** – це конкретні соціальні обставини, які мають значення для суб'єкта права в зв'язку з реалізацією його потреб та інтересу, властивості яких описано у нормі права як знання про умови, що викликають юридичні наслідки.

Перевага даного визначення полягає у тому, що в ньому відображено чотири площини – фактичну, персонативну, нормативну й комунікативну, а саме: по-перше, дане визначення міцно пов'язує факт з рухом реальних суспільних відносин; по-друге, враховує специфіку правової форми – широке використання правових моделей юридичного факту (юридичних актів, презумпцій, фікцій); по-третє, націлює правозастосовувача на виявлення не тільки матеріальних, але й юридичних ознак досліджуваного явища; по-четверте, акцентується увага на тому, що правові наслідки настають не самі по собі, при наявності тільки соціальних обставин, а опосередковуються спеціальною, суб'єктивною, юридично цілеспрямованою діяльністю людей. І найважливіше, на нашу думку, є те, що в даній дефініції юридичного факту відображені усі стадії її розвитку: від аналізу конкретних обставин до їх абстракції.

Разом з тим, це лише один із підходів в межах традиційного розуміння юридичних фактів. Враховуючи потужний розвиток в останні десятиліття філософії права, філософських підстав різних

юридичних наук та напрямів міждисциплінарних досліджень наукове осмислення юридичних фактів потребує використання філософських підходів властивих феноменології, герменевтиці, праксеології та інших філософським системам. Сучасне наукове осмислення юридичних фактів не може здійснюватися без розробки відповідного методологічного інструментарію, який враховуючи подвійну соціально-правову природу юридичних фактів, охоплює значне коло різних наукових підходів, методів, методологічних принципів тощо, використання яких потребує їх адаптації до своєрідної природи юридичних фактів.

Список використаних джерел:

1. Загальна теорія держави і права : [навчальний посібник] / [А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.] ; за ред. В.В. Копейчикова. – К.: “Юрінком Інтер”, 2000. – 317 с.
2. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : [навч. посібник] / П.М. Рабінович. – [10-е вид.] – Львів: Край, 2008. – 224 с.
3. Сташків Б.І. Юридичні факти в праві соціального забезпечення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / Б.І. Сташків. – К., 1997. – 19 с.
4. Андраш Тамаш. Судья и общество. Диалектика правосознания и правоприменения. / А. Тамаш. – М., 1980. – 201 с.
5. Синцова Т.А. Система юридических фактов в советском государственном праве / Т.А. Синцова // Правоведение. – 1981. – №5. – С. 21-29.
6. Правознавство : [підручник] / [Демський С.Е., Ковальський В.С., Колодій А.М. та інші] ; за ред. В.В. Копейчикова. – [6-е вид.] – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 736 с.
7. Красавчиков О.А. Юридические факты в советском гражданском праве / О.А. Красавчиков. – М.: Госюриздат, 1958. – 184 с.
8. Тархов В.А. Гражданское право. Общая часть. [курс лекций] / В.А. Тархов. – Чебоксары., Чувашское книжное изд-во, 1997. – 331 с.
9. Солодовник Л.В. Юридичні факти у трудовому праві України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Солодовник Людмила Валеріївна – Х., 2004. – 199 с.
10. Полищук Н.И. Юридические факты в исправительно-трудовом праве : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Криминальное право и криминология; исправительно-трудовое право» / Н.И. Полищук. – Рязань, 1995. – 30 с.
11. Блинова Т.В. О некоторых видах юридических фактов в семейном праве / Т.В. Блинова // Актуальные проблемы государства и права на современном этапе: Сб. статей / Отв. ред. В.Ф. Волович. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1985. – 250 с.
12. Методологічні та теоретичні основи пізнання юридичних фактів : [монографія] / Андрій Миколайович Завальний. – К. : Вид-во Європейського університету 2011. – 96 с.
13. Зинченко С.А. Юридические факты в механизме правового регулирования / С. А. Зинченко. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 142 с.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
15. Синюков В.Н. О понятии юридического факта в общей теории права / В.Н. Синюков // Вопросы теории государства и права. – Саратов, 1986. – С. 107-121.
16. Исаков В.Б. Юридические факты в советском праве / В.Б. Исаков. – М.: Юрид. лит., 1984. – 144 с.
17. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении / Р.О. Халфина. – М., Юрид. лит., 1974. – 352 с.
18. Синайский В.И. Русское гражданское право / В.И. Синайский ; Ред. кол. тома: В. С. Ем, А. Г. Долгов ; Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова. Кафедра гражданского права юридического факультета. – М. : Статут, 2002. – 638 с.
19. Аюева Е.И. Некоторые аспекты категории юридического факта / Е.И. Аюева. – Изв. вузов. Правоведение. – 1985. – №4. – С. 67-71.
20. Дудин А.П. Диалектика правоотношения / А.П. Дудин. – Изд-во Саратовского ун-та, 1983. – 121 с.
21. Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права / Н.М. Коркунов. – [9-е изд.]. – СПб., 1909. – 365 с.
22. Горюнова Е.Н. Диалектика юридических фактов в системе правовых норм / Е.Н. Горюнова. – Белгород: Везелица, 2002. – 298 с.
23. Алексеев С.С. Проблемы теории государства и права / С.С. Алексеев. – М.: Юрид. лит., 1987. – 448 с.

24. Спирин В.Ф. Главная цель – формирование у человека целостного ноосферного сознания / В.Ф. Спирин // Безопасность жизнедеятельности в XXI веке: V международный симпозиум., январь 2005. – Днепропетровск, 2005. – С. 17-19.

25. Матюхин А.А. Нормативные условия осуществления норм советского права / А.А. Матюхин // Вестник МГУ. Серия «Право», 1982. – №6. – С. 67.

26. Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х томах : Т.2 / [Н.Н. Вопленко, Ю.И. Гревцов, В.Б. Исаков и др.] под ред. М.Н. Марченко. – [2-е изд.] – М.: ИКД “Зерцало-М”, 2001. – 518 с.

27. Теорія держави і права : навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / кол. авт.; кер. авт. кол. к.ю.н., доц. Ю.А. Ведерніков. – Дніпропетровськ : ДДУВС ; Ліра ЛТД, 2015. – 384 с.

28. Проблемы общей теории права и государства [учебник для юрид. вузов] / [Н.В. Варламова, В.В. Лазарев, В.В. Лапаева и др.] ; под ред. В.С. Нерсисянца. – М.: “Норма-Инфо-М”, 2001. – 813 с.

**Заяць Наталія Володимирівна, доцент
кафедри теорії держави та права
НАВС, доктор юридичних наук**

ПРАВО НАЦІЇ НА САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ

Всі продукти глобалізації мають за свою основу саме національне життя. Більшість авторів описуючи глобалізацію звертають увагу на науково-технічні, господарсько-фінансові, технологічні, комунікативні процеси, що в принципі є досить закономірно, але ж потрібно пам'ятати і про те, що в центрі глобального світу стоїть його соціокультурне ядро, як сукупність культурних цінностей. В західних теоріях глобалізації одним із дискусійніших є питання про місце та роль національної держави, проблема національного та державного суверенітету. Подальша глобалізація неможлива без створення в основі національного життя нових цінностей соціально значущих для всього людства, вона сама сприяє посиленню ролі національної самосвідомості народів, значущості національної ідентичності для кожної людини.

До глобалізації причетні багато націй, і Україні також сама приймає активно впливає на духовний та науково-технічний процес через музику, балет, науку та інше. Відбувається зближення націй в процесі глобалізації, зникнення низки національних протиріч в самій Європі починається у 19 столітті, а у всьому світі – з початку – 20 та особливо це відчутно в останні десятиріччя. І сьогодні всюди тільки підвищується зацікавленість людей проблемами національного життя. І навіть більше, посилюється значущість національної ідентичності не тільки колективу, але й кожного громадянина окремо. Вона сьогодні виконує цілу низку інтегративних та нормативних, когнітивних та адаптивних, захисних та духовно-психологічних функцій.

Звичайно ж, зазначені явища не могли не стати об'єктом наукових досліджень. Так, вивченню сутності національного самовизначення присвячено праці Б.Харахаша «Національне самовизначення: принцип і політика», С. Римаренка «Національне самовизначення», П.Рабіновича «Основні права нації», О.Майборода та Ю.Римаренка «Забезпечення національних прав», О. Маруховської «Принцип самовизначення народів», М.Андруска «Право народу на самовизначення – основа прав людини» та ін., в яких автори висловлюють власне бачення зазначеної проблеми, А.Шевцової «Національний характер як предмет соціально-філософського аналізу» та ін.

Постановка завдання: У даній статті основною метою є визначення соціокультурної складової змісту права націй на самовизначення, яка дозволяє зрозуміти націю як суб'єкта, що має власну програму суспільного перетворення, створює власну культуру, вирізняється особливостями світосприйняття в аспекті глобалізаційних процесів.

Результати дослідження: Конституція України 1996 року проголосила Україну демократичною державою, джерелом влади якої є її багатонаціональний народ. Це положення наголошує по-перше, на єдності українського народу та його складній національній структурі. Такий багатонаціональний склад держави природно передбачає можливість виникнення проблем, що пов'язані з сумісним проживанням різних народів, які мають як загальні, так і свої особливі національно-етнічні інтереси. Усі ці суперечності можуть вирішуватися чи загострюватися, переростати в конфлікти в процесі проведення певної національної політики. Саме тому сьогодні основним завданням демократичного режиму в багатонаціональній державі є врахування інтересів та дотримання прав всіх етнічних спільностей, що проживають на території держави.

Світова практика виробила лише один - демократичний – спосіб урегулювання міжнаціональних відносин, який передбачає забезпечення вільного волевиявлення націй, реалізацію їх законних прав на